

Rituaalid ja kombetalitused kui kultuuripärand uurijate ja traditsioonikandjate silme läbi

Mullu 11.–13. novembrini toimus Ljubljanas Sloveenia teaduste- ja kunstiakadeemias rahvusvahelise etnoloogide ja folkloristide ühingu (SIEF) rituaalse aasta töörühma seitsmes kongress.¹ See teaduskohtumine järgnes 3. oktoobril 1951 rajatud Sloveenia etnoloogiainstituudi 60. aastapäevale konverentsile. Instituudis töötasid tuntud sloveenia etnoloogid Milko Matičetov ja Niko Kuret, kelle tööd on klassika mitmele slovenistide ja slavistide põlvkonnale, rahvakultuuri uurijaile. Instituut on tuntud oma perioodikaväljaannete poolest – ajakiri *Glasnik Inštituta za slovensko narodopisje* (1976. aastast *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*), *Studia mythologica Slavica*, *Slovstvena folkloristika*, *Gradivo za narodopisje Slovencev*, *Traditiones*, *Glasovi* jne.²

2011. aasta sügiskohtumise keskmes olid traditsioon, selle kandjad ja uurijad kõikvõimalikes omavahelistes seostes.

Rituaalse aasta konverentsiteates juhtisid peakorraldajad – Sloveenia etnoloogia-instituudi teadur Juri Fikfak ja Prantsusmaa Nantesi ülikooli sotsiaalanthropoloogia professor Laurent Sébastien Fournier, tähelepanu asjaolule, et rahvakultuurist huvituvad tõsiselt mitte üksnes teadlased (etnoloogid, folkloristid, kulturoloogid, muusikateadlased jt), vaid ka kultuurikandjad ise, eriti selle esitajad (muusikud, tantsijad) ja kombetäitjad. Rahvatavanditest autentsete kujundite ja stsenaariumite otsingutes ja määratlemises ning rahvakultuuri rituaalide õiges säilitamises ja taasesitamises on väga oluline teadlaste ja kultuurikandjate vastastikune koostöö.

Ljubljanasse saabusid teadlased Austriast, Bulgaariast, Suurbritanniast, Ungarist, Kreekast, Islandilt, Lätist, Leedust, Hollandist, Norrast, USAst, Ukrainast, Tšehhi- maalt, Šveitsist, Šotimaalt ja Eestist. Suur osa ligi 30 ettekandest käsitles teadlaste ja kultuurikandjate omavaheliste suhete spetsiifikat eri riikides, rituaalsete komplekside teisenemist tänapäeval, arvestades kahte peamist tendentsi: globaliseerumist ja sellele vastanduvat elava pärimuse rahvusliku spetsiifika säilitamise püüet. Folkloori, etnograafia ja pärimusmuusika asjatundjad jagasid mõtteid sellest, kuidas kasutatakse nende välitööde kogemust rituaalide fikseerimisel, rahvakombestiku mõtestamisel ja taasesitamisel.

Konverentsi alguse kolm plenaarettekannet määrasid diskussioonide tonaalsuse kõigiks istungiteks ja määratlesid töörühma edasise töö suunad. Juri Fikfak tõstataks triaadi esitaja–esisitus–uurimus taustal küsimuse, kuivõrd mõistavad teineteist teadlased ja kultuurikandjad rituaalide versioonide ja nende koostisosade ning seejärel nende taasesitamise käigus. Fikfaki mõtte kohaselt on töö pärimuse kandjatega etnoloogi olulisim kogemus, rahva elus osalemise moodus, mis nõuab erilist paindlikkust ja vaateleja rollist kaasosalise rolli üleminekut.

Laurent Sébastien Fournier vaatles teemas “Pühade taassünd ja mänguline alge Euroopa kultuuripärandis” mehhanisme, mida kasutatakse rahvapärimuse taasesitamisel alates 20. sajandi keskpaigast. Võrreldes Provence'i festivale ja Põhja-Šotimaa välitööde materjale näitas ta, et hoolimata kohalikust spetsiifikast leidub rituaalide taasesitamisel ka ühisjooni. Kombestiku aja vaimus uuendatud versioonid langevad kõige sagedamini kokku kommertsturismi poliitika ja paiga turustamisega. Kultuuripärandi mõiste ise tähendab probleemi esitajatele, kes püüavad naasta kombestiku autentsete vormide juurde, millest osa on tänapäeval väga raske vastu võtta ja mõista.

Töörühma juht Emily Lyle (Šotimaa) vastandas ettekandes “Sesoonsed pühad kui tugisambad kujuteldavas “as if” rituaalide maailmas” kombetäitmiste maailma, mida teadlased tajuvad kujuteldavana, ühelt poolt laste mängumaailmaga, kus kõik on naljapärast, ja teiselt poolt rituaalide maailmaga nende täitjate peas, kus kõik loetakse reaalseks, “justkui”. Tuginedes kujutlusteooria autori, Ameerika filosoofi Kendall Lewis Waltoni mängult-uskumise (make-believe) fantaasia rakendamisele kunstis,³ tuli E. Lyle järeldusele, et rituaalide ja kombetäitmiste väljamõeldud maailma tugedeks on aja ja ruumi kategooriad.

Terry Gunnell (Island) vaatles ettekandes “Esitustüübid Shetlandi saarte (Šotimaa) maskeerimistavades” maske Halloweeni ja uusaastakombestikus, ja märkis, et varem oli maskeeritute ringkäik küla sisepidu: majade ukсед olid külalislahkelt valla, kõik rõõmustasid tulijate üle, ja see ühendas külaelanikke. Aastate möödudes said protsessioonid turistipeibutisteks, sisemine orientatsioon vahetus välisega, osalejad hakkasid laenama kujundeid võõrastest traditsioonidest, tugevnes värvikus, kusjuures uurijad muutusid jälgijatest osalisteks.

Kombetalituste vaatamängulisuse ja turiste ligitõmbavate momentide suurenemine, samuti esitajaid finantseerivate organisatsioonide mõju üle arutasid mitmed teadlased. Näiteks John Helslooti (Holland) ettekandes “Kultuuripärand munitsipaalsete subtsiidiumide kontekstis Hollandi igaaastase St. Nikolause paraadi näitel” vaadeldi jõulueelseid rongkäike, milles osalejaid tervitavad linnavõimude esindajad. Paraadi korraldajad ja osalised toetuvad enamasti folkloristide ja etnograafide tööle. Koos sellega teeb tänapäevane konjunktuur traditsioonis mõningaid korrektiive, hoolimata UNESCO ja etnoloogide püüdest säilitada seda võimalikult muutmatuna. Ajakirjanduses arutletakse rongkäigu poliitilise korrektsuse teemadel, sest selle ajal teenivad püha Nikolaust mustanahalised abilised. Teadlase arvates võivad sellised ilmingud mõjutada kohalike omavalitsuste huvitatust eraldada linna eelarvest pidulikeks üritusteks raha.

Karnevalitraditsioonidest ja nende ümbermõtestamisest tänapäeva ühiskonnas, poliitika mõjust traditsioonidele rääkis ka Arūnas Vaicekauskas (Leedu) ettekandes “Karnevali struktuur, ajalugu ja sümboolne interpretatsioon Ivrea (Itaalia) karnevali näitel”. Kogu maailma turistide seas populaarne Itaalia karnevalitraditsioon taassündis aktiivselt pärast 1970. aastaid. Vastlakarnevali klassikaline struktuur on läbi teinud mõningaid muutusi, adapteerudes tänapäeva tarbimisühiskonna vajadustega. Pealtvaataja on transformeerunud maskideparaadi võrdõiguslikuks osalejaks, aga etenduse efektsus saanud peokorraldajate üheks peaesmärgiks. Seega on sageli kohalikul ajalool põhineva traditsiooni väljamõtlemine ja hetkel poliitiliselt oluliste sümbolite visualiseerimisest saanud karnevali ettevalmistamise põhimehhanismid.

Svetlana Sidneva (Venemaa) ettekanne käsitles tulega seotud kombetalitusi Kreekas: sütel kõndimist, mis on Constantinuse ja püha Helena päeval levinud mitmes Põhja-Kreeka külas, “Juuda” ja vastlalökete süütamist jne. Need iidised rituaalid sünnitavad uusi tekste, mis näitavad erinevate kultuuritraditsioonide segunemist, teaduslike ja rahvalike motiivide koostoimet (eriti kui teemaks on tule tervendav mõju), pühade antiikseid ja kristlikke koostisosi. Sütel kõndimist seostavad mitmed teadlased traaklaste dionüüoslike kultustega, mille tulemusena hakati seda kommet kasutama ka väljaspool Helena ja Constantinuse püha. Tänapäeva poliitiliste muutuste mõju kombetäitmisele illustreerib Angela Merkeli kujutise süütamine Kreeka 2011. aasta vastlakarnevali ajal tavapärase Juuda kuju süütamise asemel.

Irina Sedakova (Venemaa) ettekanne “Venemaa rituaalne aasta läbi turismireklaami prisma” näitas viimase kümne aasta jooksul turismifirmade saadetud spämmi varal, kuidas on laienenud ja tugevnenud kalendritrituaalide taassünd Venemaal ning kuidas on muutunud nende paikne liigitus. Pühadeaja restruktureerimine sobitub paiga mütoлогия loomisse ja taasloomisse ning seda survestavad tugevalt kaubandus-, turismi-, usu-, kultuuri- jne organisatsioonid.

Thomas McKean (Šotimaa) keskendus ettekandes “Šoti tulepüha taaskorraldamine ja täpsus” esitaja rolli üksikasjalikule analüüsile autentse kombetalituse taastamisel. Rituaalse protsessiooni “Clavie⁴ põletamine” eestvedaja, kes valitakse sellesse rolli (kuningas Clavie) eluks ajaks, astub läbirääkimistesse uurijate ja kohalike võimudega ning võtab endale vastutuse selle traditsiooni hoidmise või muutmise eest. Värviküllane kombetalitus, mis on traditsiooniliselt seotud 11. jaanuariga (vana uusaasta pärast Šotimaa üleminekut Gregoriuse kalendrile 1752. aastal), püüti turismieesmärkidel üle viia 31. detsembrile, kuid pärimusekandjad ei tagane traditsioonist.

Teadlase ja esitaja vastastikune mõju rahvakunstis, nagu ka teistes pärimuskultuuri valdkondades, võib muuta suunda – uurija muutub informandiks. Nancy McEntire ja David Stanley (USA) kaasettekanne põhines koostööl Iirimaa pubide rahvamuusikutega. Teadlased näitasid, et muusikapärand on elus ja rahvamuusikud annavad seda edasi põlvest põlve (emalt tütrele, isalt pojale), aga seda annavad edasi ka muusikateadlased-uurijad. Teadlased aitavad säilitada vanu meloodiaid ja tekste, levitades neid esitajate seas ja publitseerides erilehekülgedel. Muusikaesitused pubides modifitseeruvad: soolo esinemine asendub muusikuterühma esitusega, tekivad esitused pillidel, mida varem Iirimaa ei kasutatud. Ka siin on alati tegev “juht”, kes valib repertuaari, määrab laulude ja instrumentaalpalade järjekorra, annab tooni jne. Tavaliselt tegeleb sama muusik ka uurimustulemuste otsimisega ja loob kontakte muusikateadlastega.

Skaidre Urboniene (Leedu) vaatles ettekandes “Uurija ja esitaja suhted risti valmistamisega seotud rituaalides Leedus” kahte stsenaariumit: “autori”risti valmistamine ja vana mudeli kopeerimine. Mõlemal juhul vajab puutöömeister abi, mida ta otsib kas etnograafidelt või muutub ise uurijaks, kes kogub “välitöödel” näidiseid. Etnograafide jõupingutustest, mida on vaja tüüpiliste läti maskide taasloomiseks, jutustas Aida Rancane ettekandes “Kohalike maskeerimistaditsioonide taastekkimine kui esitajate ja uurijate koostöö tulemus”.

Aado Lintrop (Eesti) märkis ettekandes “Suur valge juht kohtub põhja šamaaniga” vajadust, et uurija oleks ette valmistatud tööks kultuurikandjatega, eriti eksootiliste kultuuride puhul. Ta võrdles oma muljeid sõitudel Põhja-Euroopasse ja Siberisse etnograafilise dokumentaalfilmi operaatorina 1977. aastal ja 35 aastat hiljem. Esimestel kohtumistel ja nganassaani šamaani filmimisel Taimõri poolsaarel ei teadnud Lintrop šamaanidest mitte midagi ja võttis kõiki šamaani jutte soome-ugri ühisajast pärit eepose mütoepilise versioonina. Teise ekspeditsiooni ajal märkas A. Lintrop juba kogenud etnograafina šamaani enda maailmanägemise olulisi detaile, mis avanesid tema maagilistes toimingutes.

Vastupidist olukorda kirjeldas Tatjana Minnijahmetova (Venemaa – Austria) ettekandes “Uurija – pärimusekandja “moraalikoodeks””. Udmurdi pärimuse kandja ja uurijana ühes isikus formuleeris ta mitmeid reegleid, mida peab teadlane järgima. On mitmeid nähtusi, mille ligi lastakse teadlane selleks, et teha see teadmine kättesaadavaks kõigile, kuid on ka mitmeid teadmiste levitamise keelde. “Informantide soovidesse tuleb suhtuda austusega,” märkis Minnijahmetova.

Léon van Gulik (Holland) pöördus kombestiku täitmise juurde “oma” ja “võõra” maailma teooria kaudu, aluseks psühhoanalüütik Donald Winnicotti imagoloogiateooria mängust ja reaalsusest, väljamõeldud ja tegelikust maailmast, jätkates Emily Lyle'i ettekannet Hollandi uuspaganlike materjalide põhjal. Uuriija peab võtma kombetalitust kui loomingulist akti, milles usu ja religioossete veendumuste põhjal luuakse side kahe maailma – väljamõeldud ja tegeliku – vahel.

Uuspaganluse teemat jätkas Kamila Velkoborska (Tšehhimaal), kes ettekandes “Esi-tajad ja uurijad uuspaganluse kontekstis”. Praktilise uuspaganluse ja uurijate suhetes tekib probleem – erinev suhtumine maagiasse ja nõiarituaalidesse, mis on uuspaganluse keskmes. Teadlane suhtub alguses maagiasse kui (enese)pettusse, seejärel hakkab mõistma kombetalituste täitjaid ja saab isegi rituaalidest osa võtta.

Marlene Hugosoni (Rootsi) ettekanne ““Meil on au kutsuda teid...” 21. sajandi pühadel kaugosalemise küsimus” käsitles uusi võimalusi tähistada midagi “eemal”. Kui Rootsi kroonprintsess Victoria abiellus Daniel Westlingiga, kanti sündmus peigmehe kodulinnas Ockelbos üle suurel ekraanil. Pulmad lülitati nii rahvuse (sellest sai riiklik püha) kui ka perekonna kalendrisse (abieliu sõlmiti pruudi vanemate pulma-aastapäeval). “Kaugpühitsemine” tõi Ockelbosse palju turiste ja sellest sai kohaliku traditsiooni loomise impulss. Teadlase arvates aktualiseerus antud juhul ka mõtlemise arhailine mudel: võimukandjate abielusõlmimine on riigi õitsengu ja hüvangu pant.

Paikse ajaloo ja kollektiivse mälu, rahva religioossuse ja kalendri vastastikust mõju käsitleti mitmes ettekandes. Evy Johanne Håland (Norra – Kreeka) tutvustas Jumalaema imettegeva ikooni kalendris austamise lugu, mis tekkis Tinose saarel ajal, mil kreeklased võitlesid türklastega oma vabaduse eest (1821–1823). Karen Bek-Pedersen (Šotimaa) ettekanne käsitles Islandi iidse talveööde püha tava kristianiseerimist ja selle ühendamist püha Miikaeli päeva kombestikuga.

Arne Bugge Amundsen (Norra) visandas ettekandes “Rituaalsed reformid ja rituaalne käitumine” Skandinaaviamaade matmiskombestiku muutuste ajaloo. Vaatamata luterlaste püüdele kombestikku mõjutada ja tuua raskuskese surnute hauataguse elu ettekujutamisel elavate päästmisele, on matmiskombestiku arhailised komponendid, pöördumine lahkunu poole, säilinud muutumatuna. Neile lisandus pöördumine matustel osalevate elavate inimeste poole.

István Povedák (Ungari) iseloomustas ettekandes “Väljamõeldud, kopeeritud, pärimuskultuurilised festivalid tänapäeva Ungaris” kahte suurt festivali – ungarlaste rahvuslikku kogunemist ja kurultaisid, mida hakati riigis läbi viima kõigest viis aastat tagasi, kuid mis said erakordselt populaarseteks. Nagu näitas teadlane, on need festivalid läbi imbinud patriotismist, tuginevad stiliseeritud rahvakultuurile ning sisaldavad globaliseerimisvastast, antikommunislikku ja rohelist mõttelaadi.

Rituaalse aasta ja haridussüsteemi seoseid käsitles kaks ettekannet. Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov (Eesti) kirjeldasid lõpuklasside õpilaste kooliga hüvastijätmise ja lõpuõhtu tähistamist. Koolilaste riietus ja meelelahutused meenutavad maskeerimise vanemaid ilminguid ja noortemänge, initsieerimisriitusi veega ja võistluslikku kombestikku.

Jonathan Roper (Suurbritannia – Eesti) kirjeldas Tartu Ülikooli rituaalset kalendrit, kus iga semestrit iseloomustab teatud tseremoniaalsus ja osaline seotus aasta pühadetsükliga (sügisene semestrialguse vastuvõtt rektori juures, aastavahetusel, diplomite jagamine suvise pööripäeva paiku jne). Õppeaasta rituaalsus formeerub teaduskondade eripära arvestades, näiteks filoloogid külastavad Juri Lotmani surmapäeval tema kalmu.

Sloveenia teadlaste Mateja Habinci ettekanne “Karnevali folkloriseerimine vs püha Roha päeva kombestiku nõrgenemine – kultuurilise managemendi uurimine sotsialismi ajal” ja Marija Klobčari ettekanne “Rituaalsus kui ühiskonna sotsiaalsete muutuste peegeldus. Uuri ja tema jõud (nõrkus)” puudutasid sotsiaalpoliitiliste faktorite ja ideoloogiliste seisukohtade mõju rahvatraditsioonile.

Konverentsil kõlas ka Kinga Gaspari (Ungari) ettekanne “Enesepeegeldus ja *casting* kultuurilises ettekujutuses”, Mojca Kovačiči (Sloveenia) “Muusikaesitajate vaated kultuuripoliitikale”, Oksana Mikitenko (Ukraina) “Serbia itkude esitamisest” ja Katya Mihhailova (Bulgaaria) “Rändavad pimedad laulikud ja slaavi rituaalne aasta”.

Nagu nähtub esinemiste ülevaatest, kaotas väljakuulutatud triaad konverentsi käigus kolmeosalise vormi, sest parameetreid ja komponente, mida on vaja arvestada kultuuripärandi taasesitamise käigus, on tunduvalt rohkem. See on nii mitmete asutuste tegevus alates kohalikest omavalitsusorganitest kuni UNESCOni, kommertslikud ja turismiorientaariid, didaktika valdkond ja kogemuste edasiandmine. Diskussiooni käigus jagasid uurijad oma kogemusi tööst traditsioonikandjatega konkreetsetes olukordades, rõhutati ka uurimise ajastu rolli – enne ja pärast interneti ja arvutitehnoloogia arengut, ideoloogilised ja religioossed kontekstid (sotsialismimaades on need perestroikajärgsed muutused, iseseisvuse omandamine, religiooni taassünd, teiste Euroopa riikide puhul on see multikulturaalsus, globaliseerumine, ühiskonna sekulariseerumine).

Konverents lõppes rituaalse kombestiku töörühma koosolekuga, kus arutati publikatsioonide ja järgmise konverentsi korraldamist. Esitleti 2011. aastal ilmunud kogumikku *Gender* (“Rituaalse aasta” sarja neljas väljaanne, koos ajakirjaga *Kosmos* Jennifer Butleri toimetamisel)⁵, milles on avaldatud 23 artiklit. Järjekorras on sarja kaks järgmist iga-aastast väljaannet, viies ja kuues: *Mask* (toimetaja Arunas Vaicekauskas, Kaunase Ülikool) ning *The Inner and the Outer* (toimetaja Mare Kõiva, Eesti Kirjandusmuuseum). Seitsmenda konverentsi ettekannete väljaandmise võtsid enda peale Juri Fikfak ja Laurent Sébastien Fournier.

Konverentsi kultuuriprogramm võimaldas osalejatel tutvuda sügise mardipäeva tähistamisega, mille kombestik on seotud uue veini degusteerimisega ja tavapärase laua taga istumisega. Sloveenia folkloristid ja etnograafid esitasid rahvalaule, vastuseks kõlasid nii lähedaste (slaavi) kui ka kaugete traditsioonide (šoti ja eesti) laulud.

Rituaalse aasta töörühma järgmine, kaheksas konverents, mis käsitleb migratsiooni, toimub Plovdivis (Bulgaaria) 26.–29. juunini 2012, üheksas konverents “Rituaalne aasta ja poliitika” Ungaris Szegedis.

Irina Sedakova, Svetlana Sidneva
Tõlkinud Asta Niinemets

Kommentaarisid

¹ Töörühma loomise ja tegevuse, samuti neljanda konverentsi ettekandekogumiku retsensiooni vt ЖС 2004, nr 4, lk 62–63; 2006 nr 2, lk 60; 2007 nr 1, lk 60–61; ЖС nr 3, lk 70–72.

² Teavet instituudi kohta vt koduleheküljel <http://isn.zrc-sazu.si/>

³ Walton, Kendall Lewis. *Mimesis as Make-Believe: on the Foundations of Representational Arts*. Harvard University Press, 1990.

⁴ Clavie – ridva otsas põlemasüüdatud tõrvatünn, mida kantakse “kuninga” järel mööda küla. Ringkäigu lõpus valatakse tünn üle kütusega ja süüdatakse lõke. Sööd jagatakse laiali pealtvaatajatele ja osalistele õnneks. Lähemalt vt <http://www.hogmanay.net/events/scotland/burghead>

⁵ Gender. Toimetanud Jennifer Butler. The Ritual Year 4 & Cosmos. Edinburg, 2011.

Rahvusvaheline konverents “Medical Pluralism in the Era of Digimodernism”

Mullu 28. novembril korraldas Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristikaosakond muuseumis kaheksanda rahvusvahelise Medica sarja konverentsi, mis keskendus digiajastu ja rahvameditsiini vahekordadele.

Kaarina Rein (TÜ) pidas ettekande meditsiiniõpetusest Tartus ülikooli rajamisel ja sellele vahetult järgneval ajal. Allikatele tuginedes nähtub, et meditsiiniajaloo alguseks Tartus võib lugeda siinsete munkade tegevuse 13. sajandist. Esimese apteegi rajas Tartusse vahemikus 1422–1430 Tallinnast saabunud õpetatud arst Johann Molner. Kuni 17. sajandini olid apteekide omanikud ainsad akadeemilise meditsiini esindajad Tartus. Tartu Ülikooli rajamisega 1632. aastal saabusid siia kolm meditsiiniprofessorit Saksamaalt – Johannes Raicus (ca 1580–1632), Johann Below (1601–1668) ja Sebastian Wirdig (1613 või 1615–1687), kes mõjutasid Tartu meditsiinilist ja intellektuaalset ringkonda. J. Raicus leidis oma ideedele tuge Paracelsuse õpetustest ning J. Below ja S. Wirdig järgisid humoraalpatoloogia seisukohti. Kuigi akadeemilise meditsiinilise hariduse algus oli paljutootav, oli meditsiiniprofessori koht aeg-ajalt siiski hoopis täitmata.

Ave Tupits (EKM) andis ülevaate folkloristide ja meedikute huvist ja suhtumisest rahvameditsiini 20. sajandi alguskümnenditel. 1920. ja 1930. aastatel koostatud folkloristlikes küsitluskavades kajastuvad folkloriste huvitanud teemad, enamasti sooviti talletada teadmisi haigustest ja rahvaarstidest ning erinevatest ravivõtetest. Akadeemilise meditsiini ringkondades oli neid, kes huvitusid sama materjali kogumisest, üks selline kogumine organiseeriti koostöös ERMiga 1921. aastal ning aastail 1924–1925 korraldas kogumisaktsiooni tervishoiumuuseum. 1920.–1930. aastate artiklid ja muud publikatsioonid näitavad, kuivõrd erinevatel seisukohtadel võisid meedikud rahvameditsiini suhtes olla. Üldiselt valitses siiski seisukoht, et see on rahva tervisele ohtlik ning suur ravitsejate arv on meedikute endi tegemata töö. Samuti eeldati, et hariduse kasvuga saavutab võidu akadeemiline meditsiin.

Kristiina Johanson (TÜ) arutles raviks kasutatud instrumentide tuvastamise võimalikkuse üle arheoloogilise materjali analüüsis, keskendudes ajajärgule kiviajast hilise rauaajani. Sellised instrumendid ei ole kergesti tuvastatavad, sest maagilistel eesmärkidel kasutatu ei pruugi muu materjali seas silma paista või võib olla ka hävinud. Vahendite tuvastamisel on abiks erinevad kirjalikud allikad ning folklooritekstid. Kristiina Johanson tõi näiteid tekstidest ning tutvustas fotomaterjale, demonstreerides raviks ja muuks maagiaks kasutatavate arheoloogiliste instrumentide tuvastamise protsessi ja võimalusi.